

УДК 338.48(477)

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.2.5>**Нікітенко К.С.**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та фінансів,
Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8423-5605>

Nikitenko Kateryna

State Higher Educational Institution
“Kherson state Agrarian University”

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

FEATURES TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті досліджено проблеми досягнення ефективності туристичної діяльності та розвитку міжнародної туристичної діяльності. Розглянуті основні фактори, що стримують розвиток туристичної сфери в Україні. Основними перешкодами розвитку туристичного сектору в Україні, сьогодні переважно є чинники політичного, управлінського, економічного, екологічного, соціального та культурного характеру. Сьогодні для розвитку цієї галузі необхідно покращити державне регулювання цієї сфери, раціонально використовувати туристично-рекреаційний потенціал регіонів, активізувати та удосконалити маркетингове та рекламно-інформаційне забезпечення на регіональному, державному та міжнародному рівнях. Також в роботі визначено місце туризму в українській економіці та його функції, проведено аналіз загальних тенденцій та особливостей формування туристичних потоків, запропоновано заходи щодо розвитку туризму в промислових районах України, запропоновані напрямки для розвитку туризму за сучасних економічних умов. Вигідне географічне положення України і наявність сприятливих факторів дозволяють стверджувати про значні перспективи розвитку туризму. Однак, маючи великий потенціал, Україна не розвиває ринок туристичних послуг в повному обсязі, хоча є однією з провідних країн Європи за рівнем забезпеченості природними та історико-культурними ресурсами. Аналіз стану туризму в Україні показав, що доходність цієї галузі, перш за все, залежить від збільшення

туристичних потоків, а також політики державної підтримки внутрішнього туризму та створення привабливого для інвесторів інвестиційного клімату.

Ключові слова: туризм, тенденції розвитку, аналіз, чинники, в'їзний туризм, виїзний туризм, функції, перспективи.

В статье исследованы проблемы достижения эффективности туристической деятельности и развития международной туристической деятельности. Рассмотрены основные факторы, сдерживающие развитие туристической сферы в Украине. Основными препятствиями развития туристического сектора в Украине сегодня преимущественно являются факторы политического, управленческого, экономического, экологического, социального и культурного характера. Сегодня для развития этой отрасли необходимо улучшить государственное регулирование этой сферы, рационально использовать туристско-рекреационный потенциал регионов, активизировать и усовершенствовать маркетинговое и рекламно-информационное обеспечение на региональном, государственном и международном уровнях. Также в работе определено место туризма в украинской экономике и его функции, проведен анализ общих тенденций и особенностей формирования туристических потоков, предложены мероприятия по развитию туризма в промышленных районах Украины, предложены направления для развития туризма в современных экономических условиях. Выгодное географическое положение Украины и наличие благоприятных факторов позволяют утверждать о значительных перспективах развития туризма. Однако, имея большой потенциал, не развивает рынок туристических услуг в полном объеме, хотя является одной из ведущих стран Европы по уровню обеспеченности природными и историко-культурными ресурсами. Анализ состояния туризма в Украине показал, что доходность этой отрасли, прежде всего, зависит от увеличения туристических потоков, а также политики государственной поддержки внутреннего туризма и создание привлекательного для инвесторов инвестиционного климата.

Ключевые слова: туризм, тенденции развития, анализ, факторы, въездной туризм, выездной туризм, функции, перспективы.

The article examines the problem of achieving efficiency of tourist activities and developing international tourism. The main factors constraining the development of tourism in Ukraine. The main obstacles for the development of the tourism sector in Ukraine today are mainly the factors of political, managerial, economic, environmental, social and cultural character. Today for the development of this industry is necessary to improve state regulation in this sphere, rational use of tourist and recreational potential of regions, to enhance and improve marketing and advertising and information support at the regional, national and international levels. The work also determines the place of tourism in the Ukrainian economy and its functions, the analysis of General trends and peculiarities of formation of tourist flows, the activities proposed for the development of tourism in the industrial regions of Ukraine, proposed directions for tourism development in modern economic conditions. The advantageous geographical position of Ukraine and the presence of favorable factors allow to argue about the considerable prospects of development of tourism. However, having great potential does not develop the market of tourist services in full, though it is one of the leading countries in Europe in terms of availability of natural, historical and cultural resources. The analysis of tourism in Ukraine showed that the profitability of this sector primarily depends on increasing tourist flows and the policy of state support of domestic tourism and create attractive for investors investment climate. One of the most important factors influencing the development of both domestic and international tourism is the well-being of the population. There is a clear link between the trend of tourism development, general economic development and personal incomes. The tourism market is very sensitive to changes in the economy. With stable prices, a 2.5% increase in personal consumption increases tourism spending by 4% and a 5% increase in personal consumption by 10%. The annual increase in incomes of Ukrainian citizens will lead to more intensive tourist activity and, in particular, to an increase in the number of high-income consumers. In the future, the population of Ukraine will be characterized as having a high quality of life. Recreation, travel, art, culture will be the basic elements that will fill a person's free time.

Key words: tourism, development trends, analysis, factors, inbound tourism, outbound tourism, functions, prospects.

Постановка проблеми. Розвиток туризму безпосередньо впливає на зростання валового національного продукту країни, а також стимулює розвиток інших галузей економіки, які формують інфраструктуру ринку туристичних послуг.

Слід відмітити, що туризм в деяких країнах є основним джерелом надходжень до бюджету. Так, за даними Всесвітньої організації туризму про рівень доходів від туристичної галузі, найбільший дохід на одного мешканця складає 17621 дол. США на Британських Вергинських островах, а в ТОП-25 країн, які найбільше заробляють на туризмі, входять такі Європейські країни, як Люксембург, Кипр, Мальта, Австрія, Хорватія [1]. Щодо України, то підрахунки доходу від туризму на одного мешканця в державі навіть не проводяться.

В сучасній економіці, туризм стає одним із найприбутковіших видів підприємництва. Тому для України розвиток туризму може стати одним із джерел надходження іноземної валюти, сприяти підвищенню рівня зайнятості та якості життя населення. Розвиток туризму в Україні, останнім часом, хоча і проходить в умовах нестабільної економічної та політичної ситуації, але вже показав стійку динаміку до зростання. Це свідчить про те, що Україна має значний потенціал в цій сфері, і, за певною підтримкою держави та надання гарантій для інвесторів, туристична галузь може стрімко розвиватись і стати бюджетотворюючою для країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висування туризму на передові позиції в економіці різних країн поштовхнуло інтерес дослідження проблем розвитку туризму серед вітчизняних науковців, таких як А.В. Бодрова, Ю.О. Ольвінська, Н.В. Мельник, В.Ю. Пестушко, З.В. Юринець, В.О. Цибульський та інші. Але внаслідок масштабних змін, які відбуваються в туристичній індустрії, як в Україні, так і світі, дослідженню новітніх тенденцій слід приділяти постійну увагу.

Мета статті полягає у дослідженні стану туризму в Україні та на основі проведеного аналізу надати рекомендації щодо його подальшого розвитку.

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, офіційних сайтів, та даних досліджень Всесвітніх туристичних організацій. При проведенні дослідження використано методи аналізу, синтезу, порівняння, групування та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Туризм можна розглядати у широкому сенсі слова, як галузь, або сферу діяльності, та у вузькому значенні – відповідно до інтересів різних учасників – суб'єктів туристичного ринку, які формують сукупний попит та сукупну пропозицію на ринку туристичних послуг.

Як визначається у ст. 1 закону України «Про туризм», туризм – це «... тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійних ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування» [2, с. 128].

Загальними чинниками, які сприяють розвитку туризму в будь-якій країні є кліматичні, історико-культурні, можливість забезпечення достатнього рівня безпеки для туристів, високий рівень якості туристичних послуг та державна підтримка розвитку даної галузі [3, с. 225].

Туризм впливає на соціальний розвиток регіонів і країни в цілому, виконуючи ряд основних функцій. Відтворювальна, або оздоровча функція туризму, дозволяє відновити сили й внутрішні ресурси людини, витрачені під час праці та виконання повсякденних побутових обов'язків. Причому оздоровчий ефект поділяється на лікувальний і профілактичний.

Розважальна функція туризму дозволяє раціонально використовувати вільний час людини.

Пізнавальна (освітньо-виховна) функція туризму сприяє всебічному розвитку особистості, формуванню почуття патріотизму, моральних та естетичних якостей, розширенню знань людини з країнознавства і природознавства, історії та культури. Економічна функція туризму сприяє розвитку соціально-економічної інфраструктури регіону, збільшенню кількості зайнятих. Туризм є джерелом поповнення місцевих бюджетів.

Туризм поділяється на внутрішній та зовнішній (іноземний). Основну частку в доходах від туризму економічно розвинутих країн займає внутрішній туризм. Най-

більше помітний вплив надходжень внутрішнього туризму в Німеччині – понад 87% усіх доходів від туризму [3, с. 226].

В Україні більше 70% населення ніколи не покидали межі країни. Тому з покращенням рівня життя, розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг Україна має великий потенціал зростання як внутрішнього так і зовнішнього туризму. Однак, на сьогоднішній день, цей потенціал не-достатньо повно розкрито. Про це свідчить частка туристичної галузі в структурі ВВП України, яка протягом останніх років знаходиться в межах 2,0-2,5%. До основних перешкод, що гальмують розвиток туристичної сфери в Україні, можна віднести економічні, політичні, екологічні.

В Україні регіони мають різну туристичну спрямованість і ступінь розвинутої туристичного ринку. Найбільш привабливими для туристів завжди були Закарпаття, Одеська, Херсонська, Миколаївська та Запорізька області, доходи від туризму в яких рік від року збільшуються, тоді як туризм в Дніпропетровській, Луганській і Донецькій областях розвивається повільними темпами. Недооціненими туристично-рекреаційної сфери старопромислових регіонів України. Хоча в індустріально-промислових містах Дніпропетровщини, таких як Кривий Ріг, Марганець, Нікополь в останні роки розвивається індустріальний туризм, який задовольняє пізнавальні потреби населення із ознайомленням виробництвом, технікою та технологіями [4, с. 9].

Розвиток екологічного туризму пов'язаний із збільшенням попиту населення до відвідування місць з незмінним або мало зміненим природним середовищем. В Україні еко туризм знаходиться на стадії розвитку і частіше його називають «зеленим», «сільським» або «агротуризмом», «етнокультурний» туризм. Еко туризм не тільки приносить прибуток, а й сприяє поширенню пропаганди збереження екосистеми.

Перешкодою у розвитку туризму в Україні є незадовільний стан шляхів і низька пропускна спроможність міжнародних транспортних коридорів (МТК). Розвиток сільського туризму потребує вирішенню проблеми приведення стану вітчизняних транспортних мереж та послуг у відповідність до норм і стандартів ЄС. Видом туризму, що розвивається в Україні, є винний туризм. Основними регіонами, де розвивається області, де великі і малі виноробні підприємства можуть підвищити попит на свою продукцію та закріпити свої позиції на вітчизняному ринку і отримати можливість виходу на міжнародні ринки.

Перспективним для України може стати й медичний туризм, але його розвиток є можливим лише за умов отримання інвестицій та вдосконалення медичного страхування.

Враховуючи істотну відмінність вітчизняних регіонів за рівнем і можливостями рекреаційного розвитку, а також станом транспортної та готельної інфраструктури, ефективно вирішити проблему туристичної галузі в Україні тільки з центру вельми складно. Необхідно активно залучати до цього процесу регіони.

Отже, всі регіони України мають необхідний туристично-рекреаційний потенціал для розвитку індустрії туризму з орієнтацією як на внутрішніх, так й іноземних туристів. Динаміку в'їзного та виїзного туризму в Україні протягом 2015-2018 рр.

За даними адміністрації Державної прикордонної служби України нашу країну відвідало 14,4 млн. іноземних туристів, що на 6% більше, ніж в 2016 р. і на 11,8% більше, ніж у 2015 р. [5]. У табл. 1 представлено аналіз динаміки і структури туристських потоків країн-лідерів за відвідуванням України у 2016-2017 рр.. Так, за даними офіційної статистики, в Україні у 2018 р. значно збільшився потік іноземних туристів з Білорусі на 49,5%, Туреччини – на 33,3%, Німеччини – на 22,5% та Ізраїлю – на 20,2%. Та навпаки, зменшилась чисельність туристів, що прибули до України з Угорщини на 16,6%, Словаччини – на 10,8%, Польщі – на 4,2% та Росії на 1,4%. Зростання кількості іноземних туристів сприяла невелика, у порівнянні з іншими країнами, вартість проживання.

На збільшення кількості іноземних туристів у 2018 р. вплинуло проведення конкурсу Євробачення. Лідерами країн, до яких спрямовувався потік українських туристів впро-

довж 2016-2018 рр., стали Німеччина, Румунія та Угорщина. У табл. 2 представлено динаміку та структуру виїзного туризму в Україні у топі десятка країн, які відвідувались громадянами України. Запровадження безвізу з країнами ЄС вплинуло на збільшення у 2018 р. потоку українців до країн Європейського Союзу. Так, потік українських туристів до Німеччини збільшився протягом аналізованого періоду на 7,8%, до Румунії – на 21,9%, а до Угорщини – на 7,8%. Крім того, зростання потоку подорожуючих українських туристів спостерігається до Єгипту (на 75,5%) та Туреччини (на 27,3%).

Водночас зазнали незначного скорочення чисельність українських туристів, що відвідували Словаччину (на 3,5%) та Польщу (на 1,2%). Слід зауважити, що внутрішні туристичні потоки забезпечені в'їзними потоками на 70-80% і лише на 20-30% – вітчизняними туристами. Після анексії Криму та втрати контролю з боку держави на частині території Донбасу, туристичний потік різко скоротився, так у 2014 р. він зменшився на 40%, а у 2015 р. ще на 20%.

Таблиця 1

Аналіз динаміки і структури туристських потоків країн-лідерів за відвідуванням України у 2016-2017 рр.

Країна	2016 рік		2018 рік		Приріст, %
	осіб	частка, %	осіб	частка, %	
Молдова	4474151	32,88	4548192	31,51	1,6
Росія	1542631	11,34	1521038	10,55	-1,4
Білорусь	1827751	13,43	1521038	18,95	49,5
Польща	1195089	8,78	1144391	7,94	-4,2
Угорщина	1271173	9,34	1059838	7,35	-16,6
Румунія	775823	5,7	792870	5,5	2,2
Словаччина	410732	3,02	366327	2,54	-10,8
Туреччина	206706	1,52	275506	1,91	33,3
Ізраїль	217160	1,6	261119	1,81	20,2
Німеччина	171455	1,26	210056	1,46	22,5

Таблиця 2

Аналіз динаміки і структури потоків українських туристів України відвідування у 2016-2018 рр.

Країна	2016 рік		2018 рік		Приріст, %
	осіб	частка, %	осіб	частка, %	
Молдова	1655775	6,7	1680353	6,4	1,5
Росія	3 859820	15,6	4376423	160,5	13,4
Білорусь	1114457	4,5	1186466	4,5	6,5
Польща	10111086	40,9	9990978	37,8	-1,2
Угорщина	2893370	11,7	3118758	11,8	7,8
Румунія	857728	3,5	1045424	3,9	21,9
Словаччина	887120	3,6	854657	3,2	-3,5
Єгипет	417949	1,7	733597	2,8	75,5
Туреччина	930657	3,7	1185051	4,5	27,3
Німеччина	275987	1,1	344150	1,3	24,7

Девальвація гривні протягом 2014 р. вплинула на недоступність для більшої частки населення подорожей за кордон, але, у той же час, надала додаткові можливості для внутрішнього туризму. Вже у 2015 р. ринок туризму розпочав своє відновлення, в першу чергу, за рахунок розвитку внутрішнього туризму. У 2015 р. внутрішній туристичний потік в Україні зріс у середньому на 30-40%. Але з встановлення безвізового режиму для громадян України із країнами ЄС у червні 2017 р., значно позвало виїзний потік туристів з України за кордон.

Відбулися зміни і у внутрішніх потоках туристів. Українці, які раніше надавали перевагу відпочинку у Криму, змінили свої пріоритети після Російської окупації півострова і тепер обирають інші місця для відпочинку на узбережжі Чорного та Азовського морів, найбільш затребуваними стали міста Одеса, Херсон та Миколаїв. 2018 рік в Україні було оголошено «Роком туризму». Зростанню зацікавленості у отриманні якісних туристичних послуг сприяє проведення постійного рейтингу серед туристичних операторів, яких на сьогодні в Україні працює біля 100, більшість з яких входить до Всеукраїнської Асоціації Туристичних Операторів, а також в інші міжнародні організації.

Розвитку внутрішнього туризму в Україні буде сприяти реалізація з 2017 р. Порядку встановлення категорій готелям від 1 до 5 зірок. Оцінювання готелів на відповідність вимогам державних стандартів відтепер буде проводитися органами сертифікації, які акредитовані Національним агентством з акредитації України. Наявність зірок дозволить туристам краще орієнтуватися при виборі свого розміщення, відтак сприятиме покращенню якості обслуговування та розвитку конкуренції на ринку туристичних послуг.

Динаміка кількості туристів, які отримали послуги туроператорів та туристичних агентств в Україні протягом 2012-2018 рр.. Статистичні данні свідчать про те, що організований туристичний потік у 2018 р. майже досяг рівня 2012 р. і це без урахування непідконтрольних територій Криму та Донбасу. Розвитку туризму в Україні буде сприяти прийняття у 2018 р. Стратегії розвитку туризму та курортів [6].

Але для залучення іноземних інвестицій у галузь туризму потрібні більш рішучі дії з боку держави. Слід позбавити на певний час інвесторів-забудовників від сплати податку на землю, як це було зроблено в Грузії та Туреччині, а також розробити механізми довгострокової (на 20-40 років) оренди землі. Travel Hub, де потенційні туристи зможуть ознайомитись за допомогою віртуальних мереж із маршрутами, які пропонують туроператори, знайти або замовити подорож на свій смак або самостійно розробити собі маршрут, обрати готелі в місцях зупинок. Також тут можна отримати кваліфіційну пораду спеціалістів в області туризму та ознайомитись із позитивними та негативними відгуками.

Використання системи Travel Hub дозволить потенційним споживачам не тільки оптимізувати витрати на подорожі, а також самостійно розробляти маршрути, обирати готелі та одержувати кваліфікаційні поради спеціалістів щодо безпеки подорожей.

Висновки. Аналіз стану туризму в Україні показав, що дохідність цієї галузі, перш за все, залежить від збільшення туристичних потоків, а також політики державної підтримки розвитку внутрішнього туризму, спрямованої на розвиток курортних та лікувальних, профілактичних та культурних закладів.

Розвиток туризму в сучасних умовах функціонування економіки в Україні вимагає пошуку нових джерел фінансування цієї галузі. Державна підтримка та надання гарантій інвесторам дозволять туристичній індустрії швидко розвиватись та збільшать надходження до бюджету країни, що в свою чергу, забезпечить комплексний розвиток регіонів і дозволить зберегти екологічну рівновагу та історичну і культурну спадщину.

Список використаних джерел:

1. ТОП 25 стран, зарабатывающих на туризме. URL: <http://finance.bigmir.net/news/economics/17650-TOP-25-stranzarabatyvujuschihnaturizme> (дата звернення: 19.08.2018).
2. Закон України «Про туризм», № 1282-IV, в редакції від 18.11.2003 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>
3. Пестушко В.Ю. Туризм як джерело доходів. *Наукові записки СумДПУ імені А.С.Макаренка*. 2015. Вип. 6. С. 223–228.
4. Любіцева О.О. Індустріальний туризм: від дефініцій до бренду. Матеріали І-го міжнародного науково-практичного форуму. Кривий Ріг. 2013. С. 7–10.
5. Інформація щодо відвідування України іноземними туристами та виїзду громадян України за кордон у 2017 році: за даними офіційного сайту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.
6. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: розпорядження Кабінету Міністрів України, № 168-р від 16.03.2017.

References:

1. TOP 25 countries earning on tourism. URL: <http://finance.bigmir.net/news/economics/17650-TOP-25-stranzarabatyvujuschih-na-turizme>
  2. Law of Ukraine «About Tourism», № 1282-IV, in the wording of November 18, 2003. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>
  3. Pestushko V.Yu. (2015). Tourism as a source of income. Scientific notes of Sumy MPU named after A.S. Makarenko [Tourism as a source of income. Scientific Notes of Sumy State University of A.S. Makarenko]. Sumy. Iss. 6, pp. 223–228.
  4. Lyubitseva O.O. (2017). Industrial tourism: from definitions to brand. [Tourism as a source of income. Scientific Notes of Sumy State University of A.S. Makarenko]. Materials of the I-th International Scientific and Practical Forum. Kryvyi Rih, pp. 7–10.
  5. Information on visiting Ukraine by foreign tourists and departure of Ukrainian citizens abroad in 2017: according to the official website of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>
  6. On approval of the Tourism Development and Resorts Strategy for the period up to 2026: (2017). [Pro skhvalennya Stratehiyi rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku: rozporjadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny]. Cabinet Ministers of Ukraine, № 168-p, on March, 16, URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>
-